

поразки Коліївщина, свідчив про потужні антиімперські настрої в тогочасному українському суспільстві, а саме серед найбагатших і найтитулованіших представників українського шляхетства. Боротьба за незалежність і свої права набула якісно нових рис і перемістилася з військової площини у площину суспільно-політичну.

Діяльність гуртка новгород-сіверських автономістів – маловивчена сторінка української історії. Можна лише констатувати, що державотворча традиція в Україні, сама ідея незалежності не виникла "з нічого" і не зникла в небутті. Люди, які пам'ятали про своє коріння, вивчали історію рідного краю і всіляко намагалися прислужитися своєму народові. Зважаючи на це, необхідно продовжувати дослідження автономістського руху і його представників, чії ідеї призвели до формування в Україні не тільки проєкту відновлення автономії України, але пішли значно далі до думки про створення незалежної Української держави.

Список використаних джерел

1. Дивович С. Разговор Великороссии с Малороссией / С. Дивович // Киевская старина. – 1882. – Т. I. – С. 325-365; 1882, Т. III. – С. 138-146.
2. Дорошенко Д. Нарис історії України / Д. Дорошенко. – К.: Глобус, 1991. – Т. 2. – 349 с.
3. Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760 – 1830 / З. Когут. – К.: Основа, 1996. – 317 с.

4. Оглоблин О. Люди старої України / О. Оглоблин. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1959. – 328 с.

5. Полонська-Василенко Н. Історія України: [у 2 т.] / Н. Полонська-Василенко. – 3-те вид. – К.: Либідь, 1995. – Т. 2: Від середини XVII століття до 1923 р. – 608 с.

6. Смолий В. А., Степанков В. С. Українська державна ідея XVII – XVIII століття: проблеми формування, еволюції, реалізації / В. А. Смолий, В. С. Степаненко. – К.: Альтернативи, 1997. – 368 с.

7. Петров Н. Разговор Великороссии с Малороссией. Литературный памятник второй половины XVIII века / Н. Петров // Киевская старина. – 1882. – Т. I. – С. 313-325.

8. Плохий С. Козацький міф. Історія та націєтворення в епоху імперії / С. Плохий. – К.: Laurus, 2013. – 440 с.

References

1. DIVOVYCH, S. (1882) Razgovor Velikorossii s Malorossiej. *Kievskaya starina*. I, pp. 325-365; III, pp. 138-146.
2. DOROSHENKO, D. (1991) *Narys istorii Ukrainy*. Vol. 2. Kyiv: Hlobus.
3. KOGUT, Z. (1996) *Rosiiskyi tsentralizm i ukraiinska avtonomiia: Likvidatsiia Hetmanshchyny, 1760 – 1830*. Kyiv: Osнова.
4. OGLOBLYN, O. (1959) *Liudy staroi Ukrainy*. München: Dniprova hvylia.
5. POLONSKA-VASYLENKO, N. (1995) *Istoriia Ukrainy*. Vol. 2: Vid seredyiny XVII stolittia do 1923 r. 3rd ed. Kyiv: Lybid.
6. SMOLII, V. A., STEPANENKO, V. S. (1997) *Ukraiinska derzhavna ideia XVII – XVIII stolittia: problemy formuvannia, evolyucii, realizacii*. Kyiv: Alternatyvy.
7. PETROV, N. (1882) Razgovor Velikorossii s Malorossiej. *Literaturnyj pamiatnik vtoroi poloviny XVIII veka. Kievskaya starina*. Vol. I, pp. 313-325.
8. PLOKHII, S. (2013) *Kozatskyi mif. Istoriia ta natsiietvorennia v epohu imperii*. Kyiv: Laurus.

Надійшла до редколегії 16.08.16

L. Mogylnyi, Dr. habil., Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

AUTONOMISTS MOVEMENT IN UKRAINE IN THE LATE XVIIITH – THE EARLY XIXTH CENTURY

This research looks at the premises and key reasons for the shaping of autonomist ideas among the Ukrainian Cossacks elite in the left-bank Ukraine in the late Eighteenth and the early Nineteenth centuries. We consider the written materials of that time, which defended the autonomous status of Ukrainian lands and criticized measures of the Russian Empire to concentrate its power during the reign of Catherine II, Paul I and Alexander I. We focus also on investigation of the controversial elements raised because of Russian Empire's oppression of the Hetmanschyna autonomous rights in the work by S. Divovych "Conversation between Velikorossia and Malorossia" and "History of the Rus" by an unknown author. We analyze the activities of the autonomists, who gathered in Novgorod-Siversky and included representatives of Ukrainian nobility. The contribution of the most prominent members of Novgorod-Siversky circle of autonomists and the participants of "Little Russian Secret Society" to the national movement is considered. In this paper, we analyze the process of coagulation of Ukrainian autonomists' movement in the early Nineteenth century and directions of its impact on the development of Ukrainian national revival in the first half of the Nineteenth century. We consider also the role and importance of Ukrainian nobility in defending the inalienable right to self-determination of the statehood in Ukraine.

Key words: Hetmanschyna, autonomists, Stepan Divovych, Vasyl Kapnist, Iakiv Lukashevych, "History of the Rus", "Little Russian Secret Society".

УДК 930.25: 004.738.5(477)

М. Палиєнко, д-р іст. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

АРХІВІСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано проблеми підготовки професійних архівістів в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні та світі. Відзначено, що потужні зміни суспільно-політичного, культурного та інформаційно-комунікаційного середовища на межі ХХ і ХХІ ст. призвели до необхідності переосмислення та оновлення теоретичних засад і методологічного інструментарію архівної науки, практики професійної діяльності та концепції архівної освіти. Охарактеризовано два основні вектори підготовки архівістів та документознавців в університетах України: на базі історичних факультетів та на факультетах соціальних комунікацій.

Визначено основні тенденції модернізації архівної освіти у світі, а також проблеми адаптації навчальних програм до потреб інформаційного середовища. Підкреслено, що нова модель професійної освіти має бути побудована на міждисциплінарній основі та органічно поєднувати підготовку архівістів – зберігачів суспільної пам'яті, світової історико-культурної спадщини, та управлінців документацією, здатних забезпечити роботу з документами упродовж всього їх життєвого циклу, адаптуватися до вимог інформаційного середовища.

Підкреслено, що реформування архівної освіти в Україні можна здійснити тільки на основі розширеного діалогу та взаємодії архівознавців, професіоналів-практиків та викладачів університетів. В освітніх програмах з підготовки архівістів має бути встановлений баланс між викладанням історичних, правознавчих та інформаційних дисциплін; вони мають забезпечити ширшу інтеграцію практичних аспектів до навчального процесу. Водночас наголошено на важливості наукових досліджень, сприяння міжнародній мобільності студентів та викладачів з метою інтеграції українських архівістів у європейське та світове професійне співтовариство.

Ключові слова: архіви, архівісти, архівна наука, архівна освіта, модернізація, інформаційне суспільство.

Входження України до світового та інформаційного простору, інтенсивний розвиток громадянського суспільства та інформаційно-комунікаційних технологій актуалізує проблему модернізації архівної освіти в Украї-

ні, переосмислення концепції підготовки архівістів в умовах розвитку інформаційного суспільства. Тривале домінування "європейської" моделі архівної освіти, яка базувалась на поглибленому вивченні в університетсь-

ких стінах дисциплін історичного циклу, зокрема, палеографії і дипломатики, ґрунтовній мовній підготовці, призвело до формування у країнах Європи (зокрема, Франції, Німеччині, Австрії, Італії та ін.) професійної спільноти істориків-архівістів, видавців історичних пам'яток [5]. В основі її лежала розроблена представниками паризької Школи хартій концепція підготовки архівістів-палеографів на базі університетської історичної освіти. Правомірність цих підходів полягала, передусім, у спрямованості архівістів на опрацювання та збереження архівів Середньовіччя і Нового часу, роботи з давніми текстами, що передбачала ґрунтовне оволодіння історичними методиками і техніками, знаннями в галузі палеографії, дипломатики, текстології та інших спеціальних історичних дисциплін.

Історична базова освіта традиційно розглядалась як основа підготовки архівістів й в Україні. Ця тенденція простежувалась з часів заснування Київського центрального архіву давніх актів у середині XIX ст., у якому працювали випускники історико-філологічного факультету Університету св. Володимира, представники київської школи істориків-документалістів В. Антоновича [2]. Згодом "історичну" модель архівної освіти в Україні намагались реалізувати у діяльності Київського та Одеського археологічного інститутів (1918 – 1919 рр.), різноманітних архівних курсів, і, зрештою, вона була втілена у життя із заснуванням 1944 р. кафедри архівознавства у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, яка упродовж 70 років своєї діяльності підготувала значну кількість професійних архівістів, виховала плеяду талановитих джерелознавців, істориків та архівознавців [3].

Проте, вже у другій половині XX ст. у зв'язку зі значним збільшенням документних потоків та обсягів управлінської документації, а також стрімким розвитком інформаційних технологій, запровадженням електронного документообігу постала нагальна потреба у підготовці спеціалістів у галузі управління документацією. Одними з перших концепцію підготовки архівних працівників у школах бібліотекознавства та інформаційних наук почали обґрунтувати американські архівісти, зокрема, Теодор Р. Шелленберг (Teodor R. Schellenberg), який наголошував на превалюванні практичних аспектів у професійній діяльності архівістів [17]. Від того часу у науковій періодиці та на міжнародних форумах тривають гострі дискусії щодо подальших векторів розвитку архівної освіти. Згідно до статистичних даних, наведених у публікації Йозефа М. Туріні (Josef M. Turrini) стосовно американських архівістів, то у 1971 р. понад 50 % представників професії мали переважно історичну освіту і лише 12 % – ступінь магістра бібліотечних та інформаційних наук; проте у 2004 р. останній показник збільшився втричі і становив вже 39 %, у той час як частка архівних працівників з історичною освітою (або освітою в суміжних гуманітарних чи соціальних галузях знань) знизилась до 46 % [19]. Нині тенденція до інтеграції архівної освіти з інформаційними науками яскраво простежується у програмах із підготовки архівістів як у Північній Америці, так і в ряді європейських країн.

Кардинальні зміни у системі документообігу та організації зберігання документів, пов'язані з запровадженням новітніх інформаційних технологій у всі сфери життєдіяльності суспільства, поставили перед європейськими архівними школами проблему адаптації навчальних програм до потреб інформаційного середовища. Назріла потреба у перегляді та переосмисленні позитивістської у своїй основі концепції підготовки архівістів, розширенні та урізноманітненні підходів до формування університетських програм. На початку XXI ст. керівництво найдавнішої та найавторитетнішої архівної школи

Європи – Національної школи хартій Сорбонни, усвідомлюючи необхідність внесення змін до навчальних програм у контексті розвитку інформаційного суспільства, започаткувало 2005 р. магістерську програму "Історія та новітні технології", яка передбачає поряд із вивченням загальних та професійно орієнтованих дисциплін підготовку мультимедійної продукції [11].

Іншою домінантною ознакою сьогодення є той факт, що у зв'язку з розширенням доступу до публічної інформації значно актуалізувалась роль архівістів не тільки як зберігачів, але й як творців історичної пам'яті, які не лише забезпечують зв'язок суспільства з його історичним минулим, але активно впливають на формування сьогоденішнього бачення світу. Нині архіви – це не тільки сховища документної інформації, але й установи пам'яті, а також науково-дослідні центри, віртуальні сховища веб-ресурсів тощо. Отже, потужні зміни суспільно-політичного, культурного та інформаційно-комунікаційного середовища на межі XX і XXI ст. призвели до необхідності переосмислення та оновлення теоретичних засад і методологічного інструментарію архівної науки, практики професійної діяльності та, зрештою, концепції архівної освіти.

Як відзначав знаний канадський теоретик архівознавства Террі Кук (Terry Cook), у добу постмодернізму відбулась зміна архівної парадигми, внаслідок якої погляд на документи як на статичні фізичні об'єкти, пасивні продукти людської та адміністративної діяльності був замінений їх розумінням у якості динамічних ідей та понять, активних учасників формування індивідуальної та колективної пам'яті. У свою чергу, від архівістів зміна архівної парадигми вимагала нового розуміння сутності професії та свого місця в ній, за висловом Т. Кука, "відходу від ідентифікації себе як пасивних хранителів спадщини та визначення своєї ролі в якості активних творців колективної (соціальної) пам'яті" [8, с. 4].

Ще на початку цифрової ери архівісти Північної Америки почали глибоко аналізувати ситуацію, намагаючись спрогнозувати тенденції подальшого розвитку архівів та архівної професії. Зокрема, Рендал С. Джімерсон (Randall C. Jimeron) у статті "Переглядаючи архівну ідентичність", опублікованій 1989 р. на шпальтах наукового журналу "The American Archivist", змодельював уявну ситуацію відвідання "архіву майбутнього" – цифрової ери, і поставив питання: чи архівісти стануть анахронізмом у світі постійного обміну інформацією та високих технологій [12, с. 333]. Відзначаючи кардинальні зрушення, які відбувалися у зв'язку із перетворенням індустріального суспільства на інформаційне, він наголошував на необхідності архівістів підготуватися до таких швидкоплинних змін. Вже наприкінці 1980-х рр. Р. С. Джімерсон передбачав кризу "професійної ідентичності" [12, с. 334], підкреслював важливість вироблення нового іміджу архівістів, орієнтацію на ринок інформаційних послуг, оволодіння новітніми технологіями і професійними навичками. "Це важливо для виживання. Ми не можемо собі дозволити не змінюватися", – ці слова американського архівіста сьогодні, як ніколи, є актуальними й для нашого професійного середовища [12, с. 335].

Сучасні вимоги до професійних якостей архівістів та управлінців документацією перебувають у фокусі обговорення багатьох міжнародних архівних форумів. Передусім цій проблемі традиційно приділяє значну увагу Міжнародна рада архівів (International Council on Archives / ICA), яка неодноразово порушувала питання підготовки архівістів на Міжнародних конгресах архівів, а XII конгрес, який відбувся 1992 р. у м. Монреаль (Канада), був загалом присвячений темі "Професія архівіста в епоху інформації". Нині у структурі ICA функціонує

окрема Секція з архівної освіти та навчання (Section for Archival Education and Training), яка сприяє розвитку тісних контактів між архівознавчими освітніми центрами різних країн світу, виробленню міжнародних освітніх стандартів. Упродовж останніх десятиліть секція виступила організатором цілої низки міжнародних симпозіумів, на яких обговорювалися актуальні питання архівної освіти у цифрову епоху, серед них: освіта упродовж життя (м. Саламанка, Іспанія, 1998), управління документами у цифровому світі: міжнародні виклики (м. Перт, Австралія, 2002), архівна наука та освіта в електронну добу (м. Токіо, Японія, 2006) тощо.

Важливі аспекти розвитку архівної освіти у XXI ст. були окреслені у доповіді архівних експертів про розширення архівного співробітництва в Європі (Report on Archives in the enlarged European Union "Increased archival cooperation in Europe: action plan"), що була покладена в основу архівної резолюції, прийнятої Радою Європейського Союзу 6 травня 2003 р. У цьому документі наголошувалося на тому, що архівісти XXI ст. мають відповідати за весь життєвий цикл документа, посилювати свою роль і відповідальність за зберігання суспільної пам'яті, сприяти розширеному доступу до колективної пам'яті в Європі. Особливо підкреслювалося значення міжнародного співробітництва та обміну досвідом з представниками інших професій, зокрема спеціалістами у галузі інформаційних технологій і комунікацій [16].

2006 р. у Варшаві відбулась Сьома європейська конференція архівів під назвою "Архівіст – професія майбутнього у Європі". Основною її метою було узгодження програм навчання з архівістики у рамках створення єдиного європейського освітнього простору, що, зрештою, має сприяти мобільності архівістів, взаємного визнання дипломів та можливості працевлаштування дипломованих архівістів на теренах країн – членів Європейського Союзу. Програма конференції включала розгляд найактуальніших проблем, пов'язаних із виробленням професійних компетенцій сучасного архівіста. Обговорення моделі компетенцій супроводжувалося обґрунтуванням архівістики як наукової дисципліни та аналізом впливу новітніх технологій на зміст та форми діяльності архівів, а також актуальних завдань, які покладаються на архівістів у сучасному світі. Особлива увага була приділена порівнянню "професійних профілей" архівістів у законодавстві та практичній діяльності окремих країн з метою вироблення спільних підходів до освітніх програм і розробки загальної моделі професійних компетенцій для європейських архівістів. У ході обговорення підкреслювалося, що запровадження нових стандартів підготовки необхідно для відповідного функціонування архівів та управління документами, які сьогодні широко продукуються з використанням новітніх технологій [7].

У листопаді 2009 р. на Міжнародній конференції Круглого столу архівів (CITRA) "Архівіст XXI століття: нові стратегії освіти та навчання" у м. Сан-Джуліан (Мальта), у результаті обговорення нагальних проблем розвитку професії була ухвалена резолюція CITRA, в якій знайшли відображення важливі напрями міжнародного співробітництва у галузі підвищення кваліфікації архівістів: стажування та обмін досвідом, доступ до онлайнових архівних ресурсів, організація спільних досліджень з впровадження новітніх технологій в архівну сферу [6, с. 220]. Крім того у резолюції наголошувалося, що сучасні архівісти мають повною мірою володіти навичками роботи з електронними документами.

З особливою гостротою ці та інші питання сьогодні лунають й в Україні під час обговорення ролі архівів у житті держави і суспільства, збереженні історичної пам'яті. Водночас, занепокоєння у професійному та освіт-

ньому середовищі викликають питання подальшого розвитку архівної освіти, яку на тлі глобального реформування вищої освіти в Україні відокремлено від її історичних коренів та віднесено до галузі знань "Культура і мистецтво" (спеціальність 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа). Все це ставить перед професійними архівістами, а також істориками та документознавцями питання про необхідність вироблення нової моделі професійної освіти, міждисциплінарної в своїй основі, яка могла б органічно поєднати підготовку архівіста – зберігача історичної пам'яті, національної історико-культурної спадщини, а з іншого боку – управлінця документацією (рекордс-менеджера), здатного забезпечити роботу з документами упродовж всього їх "життєвого циклу", адаптуватися до вимог постійно еволюціонуючого інформаційного середовища.

Слід відзначити, що до середини 1990-х рр. архівознавча кафедра Київського національного університету імені Тараса Шевченка була єдиною випусковою кафедрою із підготовки архівістів в Україні. На межі 1990-х – 2000-х рр. потреби галузі призвели до розширення спектру підготовки та виділення архівознавчого напрямку у діяльності окремих кафедр історичних факультетів, а також заснування кафедр документознавства та інформаційної діяльності у структурі новостворених факультетів соціальних комунікацій. Таким чином, у цей час намітилися два основні вектори підготовки архівістів та документознавців в українських університетах: у рамках першого продовжувалася підготовка архівознавців на базі історичних факультетів, передусім, на кафедрі архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також у Львівському національному університеті імені Івана Франка (кафедра давньої історії України та архівознавства), Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара (кафедра історіографії, джерелознавства та архівознавства), Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (кафедра документознавства і музейної справи історичного факультету) тощо.

Другий вектор репрезентував суто документознавчий напрям, представлений кафедрами документознавства та інформаційної діяльності переважно на факультетах соціальних комунікацій, зокрема, Національного університету "Острозька академія" (кафедра документознавства та інформаційної діяльності, факультет політико-інформаційного менеджменту), Київського національного університету культури і мистецтв (кафедра документознавства та інформаційної діяльності), Європейського університету (кафедра документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності), Національного авіаційного університету (кафедра історії та документознавства гуманітарного інституту). Окремий напрям у підготовці документознавців представляють кафедри, які спеціалізуються на інформаційних, бібліотекознавчих та книгознавчих аспектах, зокрема, у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв (кафедра інформаційних комунікацій та бібліотекознавства), у Рівненському державному гуманітарному університеті (кафедра документальних комунікацій та бібліотечної справи), у Харківській державній академії культури (кафедра документознавства та книгознавства).

Сьогодні складно знайти відповідний баланс між академічними курсами, сфокусованими на дисциплінах історичного циклу, і тими дисциплінами, які пропонують нові підходи до навчання, що відповідають розвиткові професії та очікуванням роботодавців: управління електронними документами, використання електронних баз даних, правові питання та комунікації. Отже, нам необ-

хідно розв'язувати ці проблеми на міжінституційному рівні. Тільки на основі взаємодії університетських кафедр, архівів, науково-дослідних інституцій (передусім, Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства), Спілки архівістів України можна реформувати архівну освіту, створити її оновлену модель, яка органічно поєднуватиме теоретичну підготовку з практичним досвідом і професійним тренінгом. Ця модель має відповідати світовим, передусім – європейським – стандартам, вимогам демократичного, інформаційного суспільства, забезпечувати належний розвиток галузі.

Безумовно, процеси спеціалізації, які сьогодні відбуваються в освітній та професійній сферах, відображають потреби сучасного суспільства і є спробами відповіді на його виклики. Водночас, виходячи з необхідності розуміння всього "життєвого циклу документів", не можна виривати документи з історичного контексту, не знати причинно-наслідкових зв'язків між їх створенням, функціонуванням, подальшим перетворенням на джерело – носій історичної інформації. Архівіст має знати умови створення та побутування документів, щоб відповідним чином здійснити експертизу їхньої цінності, забезпечити їх описування, зберігання, створити умови для подальшого використання як історичного джерела. З іншого боку, підготовка документознавців не може обмежитись лише знаннями сучасного документообігу, електронних процесів і технологій. Отже, якщо "класичні" архівознавці сьогодні вже не можуть обійтись без знання документальних процесів, володіння сучасними технологіями, то управлінці сучасною документацією повинні бути обізнаними з історичними процесами і розуміти цінність документів як частини колективної пам'яті суспільства. На нашу думку, без історичного компонента підготовка спеціалістів для роботи з документами є неможливою. Проте якщо в класичній архівній освіті історичні дисципліни мають становити основу, підґрунтя для подальшої спеціалізації, то для документознавців історичні курси мають залишатися додатковою, але все ж таки інтегральною частиною навчальних програм.

Виходячи з досвіду діяльності кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, надзвичайно важливим є підтримання постійного діалогу з професійним середовищем, реалізація спільних проектів із підготовки підручників та навчальних посібників з архівознавства та суміжних галузей знань, проведення наукових конференцій, семінарів, джерелознавчих й архівознавчих читань. Яскравим результатом спільної наукової та дидактичної діяльності колективу кафедри й Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства є підготовка підручника "Архівознавство" (К., 1998, 2002) [1] та навчального посібника "Нариси історії архівної справи в Україні" (К., 2002). Студенти й магістранти кафедри проходять практику в державних архівних установах (Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, Центральному державному історичному архіві України, м. Київ, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва України, Центральному державному кінофотофоноархіві України ім. Г. С. Пшеничного, Центральному державному архіві зарубіжної українки, Державному архіві м. Києва), беруть участь у значній кількості заходів, які організуються архівами (відкритті документальних виставок, лекцій, тематичних зустрічей).

Проте сьогодні університетські освітні програми, відповідаючи на виклики інформаційного суспільства та потреби у підготовці відповідного рівня спеціалістів для архівної та інформаційно-документаційної галузей, мають забезпечити ширшу інтеграцію практичних аспектів до навчального процесу. У реаліях сучасної України однією з нагальних потреб підготовки архівістів є реформування навчальних планів з метою збільшення обсягу практичних занять на базі архівів, перетворення архівів на "творчі лабораторії" із підготовки майбутніх архівістів та істориків-джерелознавців. Причому важливим є налагодження контактів навчальних закладів не тільки з центральними та місцевими архівами, але й приватними архівними установами, діловими підрозділами банків, підприємств та інших організацій, які є потенційними роботодавцями і зацікавлені у спеціалістах даного профілю.

На порядку денному стоїть також питання про необхідність узгодження програм навчання з практичними реаліями та потребами архівних інституцій. Проблема полягає в узгодженні практичних вимог, які висувають роботодавці, з теоретичною базою, яку передбачають університетські програми, і яка має відповідати рівню викладання фундаментальних дисциплін історичного, правничого, мовного циклів. Також вимагає поглиблення і розвитку міждисциплінарність та варіативність програм навчання. У рамках архівної спеціальності, на нашу думку, доцільно розвивати окремі спеціалізації: "історик-архівіст", "архівіст-документознавець", "спеціаліст з інформаційних технологій / архівіст медіа простору" тощо.

Загалом, слід відзначити обґрунтованість поглядів багатьох зарубіжних теоретиків архівознавства та архівістів-практиків на доцільність розвитку архівної освіти як в суто професійному, так і в академічному, університетському середовищі [15; 18]. Архівна освіта не має зосереджуватися на одному рівні, тому що архівні установи потребують як "практиків", так і "мислителів". Саме тому європейська практика професійної підготовки архівістів включає як базовий рівень з подальшою спеціалізацією і навчанням в архівних школах (Німеччина, Італія), так і університетські магістерські програми з архівознавства (Франція, Великобританія, Польща тощо). До останнього часу такі країни, як Франція, Бельгія, Німеччина, Австрія надавали перевагу історичній освіті як базовій для підготовки майбутніх архівістів. Натомість у Великобританії архівні програми паралельно розвивались як на історичних факультетах університетів (Departments of History), так і на відділеннях інформаційних наук (Departments of Information Studies).

Загалом світовий досвід демонструє різноманітність підходів до архівної освіти, її моделей. Серед них можна виділити "історичний" підхід, який визнає історичні дисципліни базовими для формування майбутніх архівістів; "адміністративний" підхід, який надає перевагу оволодінню архівістами управлінськими функціями; підхід, пов'язаний з життєвим циклом документів, що наголошує на підготовці архівістів для роботи з управлінською документацією (сучасними архівами); нарешті, "інтеграційний" підхід розглядає архівознавство як одну з інформаційних наук [16]. У різних країнах зазначені підходи набули розвитку в університетських освітніх програмах з архівознавства (базового та магістерського рівнів). Крім того, післядипломне навчання у процесі роботи (on-the-job training) забезпечують архівні інституції (такі, як Школи архівістики, дипломатики та палеографії, які існують при 17 державних архівах Італії; Архівна школа Марбурга у Німеччині та ін.). У зв'язку з цим варто підкреслити, що важливою тенденцією сьогодні є застосування на практиці концепції навчання

упродовж життя (lifelong learning), яка передбачає не тільки підтримання професійних знань і навичок, а також оволодіння новими знаннями, методиками й технологіями по мірі розвитку і змін у професії. Міжнародного визнання та авторитету у професійному середовищі набули програми з підвищення кваліфікації архівістів, які пропонують Міжнародні архівні технічні курси у Парижі (Le Stage Technique International des Archives), Міжнародний інститут архівної науки Триєсту та Марібору (International Institute for Archival Science of Trieste and Maribor), Архівна школа Амстердама (Archiefschool, Amsterdam).

Кожна з країн ЄС розвиває низку з цих підходів у контексті своїх адміністративних традицій, існуючої системи вищої освіти та наявних фінансових можливостей. Однак у більшості європейських країн необхідною умовою здобуття архівної професії є університетський диплом. Університетській освіті традиційно надається перевага перед професійними архівними школами, останні ж розглядаються як основа для подальшої спеціалізації, післядипломної освіти чи підвищення кваліфікації.

Важливо також наголосити на тому, що як історики, так і архівісти мають сьогодні поширювати у суспільстві сприйняття своєї ключової ролі у збереженні та формуванні національної пам'яті. На жаль, існує проблема невідповідного сприйняття та оцінки ролі архівістів як владними структурами, так і самим громадянським суспільством, причому тут йдеться не тільки про країни молоді демократії, але нерідко й про традиційні суспільства "старої" Європи.

Водночас багатьма сучасними архівознавцями підкреслюється важливість залучення магістрантів до наукових досліджень, які мають сприяти як розвитку науки, так і формуванню спеціалістів високого рівня. У зв'язку з цим актуальною є думка відомого нідерландського архівіста, професора Амстердамського університету Еріка Кетелаара (Eric Ketelaar) про те, що технологічні зміни та виклики часу "відкрили очі" архівістів, змусили їх переосмислити своє місце у суспільстві, сприйняти нову наукову парадигму, яка ґрунтується не на описовій, а на порівняльній архівістиці [13, с. 325]. Слід відзначити, що концепція нової архівної парадигми знайшла своє обґрунтування у працях видатного канадського теоретика архівознавства Террі Кука (Terry Cook), між іншим у ключовій статті з історії архівної думки останнього століття "What is Past is Prologue" [9], опублікованій 1997 р. у науковому канадському часописі "Archivaria". Розвиваючи погляди Т. Кука, Е. Кетелаар наголошував на тому, що важливе завдання сучасних освітніх програм полягає у навчанні студентів "професійному мисленню", а не "ремеслу професії" [13, с. 332]. Останнє можливо за умови того, що дослідницька діяльність студентів стане невід'ємним компонентом навчального процесу та складовою професійного становлення.

На думку Е. Кетелаара, сучасні архівісти мають розуміти соціальні та культурні фактори створення та функціонування документів. Працюючи з історичними архівами, вони повинні використовувати історичні методи, натомість організовуючи роботу із сучасними документами, вони мають бути обізнаними із соціологією та антропологією, організаційною культурою, оскільки значний вплив на процеси архівування мають соціальний, культурний, політичний, економічний, релігійний контексти [13, с. 329]. У своєму виступі на минулорічних Джерелознавчих читаннях, присвячених розвитку архівної науки і освіти в незалежній Україні, автор цієї статті наголошувала на тому, що сьогодні не можна зводити функції архівів та архівістів до задоволення лише інформаційних потреб суспільства, оскільки архіви, зберігаючи історичну пам'ять людства, мають реалізовувати

важливі соціокультурні та наукові завдання. З огляду на те, що на архіви покладена відповідальна місія не тільки збереження історичної спадщини, але й формування "історичної пам'яті", неможливо розірвати ті глибинні коріння і зв'язки, які поєднують архіви з історією та історичну науку з архівами. Тому, незважаючи на потребу у спеціалістах, обізнаних з новітніми інформаційними технологіями, важливу роль у діяльності архівів й сьогодні мають виконувати архівісти-історики, ерудити, знавці джерел та спеціальних історичних методів дослідження, продовжуючи традиції, закладені ще у XIX ст. європейськими архівними центрами [4].

Загалом, надзвичайно важливо сформулювати відповідь на питання: як сучасне суспільство сприймає архівістів і що саме воно від них очікує? Сьогодні архіви асоціюються, передусім, з пам'яттю та історією. Однак, архівісти XXI ст. вже не можуть виконувати свою місію без використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому вони не мають перетворитися на IT-спеціалістів, але повинні розуміти глобальний вплив сучасних технологій на соціальні та культурні практики, а також розвиток архівістики як науки [14].

Архіви у XXI ст. стали частиною глобальної інформаційної інфраструктури. Вони переросли межі інституційної, локальної чи національної історії, а їх інформаційний потенціал нині стає доступним "всесвітній аудиторії" завдяки оцифровуванню та представленню у глобальній інформаційній мережі. Дуже влучне і водночас лаконічне визначення сутності архівної професії представлено сьогодні у рубриці "Відкриваючи архіви та нашу професію. Хранителі архівів та документів" на сайті Міжнародної ради архівів: "Бути архівістом чи зберігачем документів – це чудова місія. Не так багато професій, про які можна сказати, що те, над чим ви працюєте сьогодні, матиме значення кілька століть по тому. Архівіст або зберігач документів повинен любити історію, мати гостроту зору, проявляти увагу до деталей та глибоку відданість своїй справі. Він є хранителем суспільної пам'яті" [10].

Таким чином, реформа архівної освіти передбачає розширений діалог та взаємодію теоретиків архівознавства, досвідчених професіоналів-практиків та викладачів університетів. Сьогодні має бути знайдений баланс у викладанні між історичними, правознавчими та інформаційними дисциплінами. Зasadничим для архівіста є знання різних аспектів управління документами упродовж всього їх життєвого циклу, знання історії інституцій та розвитку системи управління, володіння методами історичної науки, джерелознавства, спеціальних історичних дисциплін, вміння користуватися новітніми комп'ютерними технологіями та системами комунікації, мовна компетенція, відкритість до міжнародного та міждисциплінарного співробітництва. Сучасний архівіст має бути ґрунтовно обізнаним з правовими аспектами діяльності архівів, щоб забезпечити належний доступ до документної інформації, її використання, захист авторських прав. Спеціальної уваги при підготовці архівістів потребують питання експертизи цінності, архівного описування, стандартизації, впливу новітніх технологій на архівну практику (зберігання електронних документів, управління електронною документацією, проблеми оцифрування документів, їх реставрації тощо). І, нарешті, надзвичайно важливим завданням для сучасної архівної освіти є подолання психологічних, ментальних стереотипів, виховання нової генерації "самодостатніх" архівістів, здібних репрезентувати та відстоювати свої інтереси перед суспільством.

Список використаних джерел

1. Архівознавство: Підручник для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів України / за заг. ред. Я. С. Калакура, І. Б. Матяш. – К.: Видавн. дім "Києво-Могилянська академія", 2002. – 356 с.
2. Калакура Я. Наукова школа архівістів та археографів Університету св. Володимира / Я. Калакура // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2013. – Вип. 5 (118). – С. 25-30.
3. Калакура Я. Центр архівістики та джерелознавства в Київському університеті / Я. Калакура, М. Щербак // Студії з архівної справи та документознавства. – 2004. – Т. 12. – С. 156-161.
4. Палієнко М. Архівіст XXI ст. – історик-ерудит чи інформаційний менеджер: виклик професії / М. Палієнко // Матеріали Всеукр. наук. конф. "Шістнадцять джерелознавч. читання. Архівна наука і освіта в незалежній Україні" (Київ, 24 листопада 2015 р.) / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Каф. архівознавства та спец. галузей іст. науки. – К.: [б. в.], 2015. – С. 10-12.
5. Палієнко М. Г. Історичні традиції та сучасні тенденції розвитку європейської та американської моделей архівної освіти / М. Г. Палієнко // Архіви України. – 2015. – № 6. – С. 35-60.
6. Прилепішева Ю. А. Міжнародна конференція Круглого столу архівів (CITRA) "Архівіст XXI століття: нові стратегії освіти та навчання" / Ю. А. Прилепішева // Архіви України. – 2010. – № 1. – С. 219-222.
7. VII European Conference on Archives. Archivist: Profession of the Future in Europe (Warsaw, May 18-20, 2006) / red. nauk. W. Stępniaik, Warszawa: [s. n.], 2006. – 358 s.
8. Cook T. Archival Science and Postmodernism: New Formulation for Old Concepts / T. Cook // Archival Science. – 2001. – № 1. – P. 3-24.
9. Cook T. What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas since 1898, and the Future Paradigm Shift / T. Cook // Archivaria. – 1997. – Vol. 43. – P. 17-63.
10. Discover Archives and Our Profession: Archives and Records Keepers [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ica.org/en/discover-archives-and-our-profession>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 11.03.2016.
11. École nationale des chartes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enc.sorbonne.fr>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 12.03.2016.
12. Jimerson R.C. Redefining Archival Identity: Meeting User Needs in the Information Society / R. C. Jimerson // The American Archivist. – 1989. – Vol. 52. – № 3. – P. 332-340.
13. Ketelaar E. Archivist Research Saving the Profession / E. Ketelaar // The American Archivist. – 2000. – Vol. 63. – P. 322-340.
14. Ketelaar E. Time Future Contained in Time Past. Archival Science in the 21st century / E. Ketelaar // Journal of the Japan Society for Archival Science. – 2004. – № 1 – P. 20-35.
15. Nesmith T. Professional Education in the Most Expansive Sense: What Will the Archivist Need to Know in the Twenty-first Century? / T. Nesmith // Archivaria. – 1996. – Vol. 42. – P. 89-95.
16. Report on Archives in the enlarged European Union: Increased archival cooperation in Europe: action plan. Elaborated by the National Expert Group on Archives of the EU-Member States and EU-Institutions and Organs at the request of the Council of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ec.europa.eu/archival-policy/docs/arch/reportarchives_en.pdf. – Назва з екрану. – Дата звернення: 11.03.2016.
17. Schellenberg T.R. Archival Training in Library Schools / T. R. Schellenberg // The American Archivist. – 1968. – Vol. 31. – № 2. – P. 155-165.
18. Shepherd E. Is Archives and Record Management a Profession for Practitioners or an Academic Discipline? / E. Shepherd // VII European Conference on Archives (Warsaw, May 18-20, 2006). Archivist: Profession of the Future in Europe [Online]. Available from: http://20090209.archiwa.gov.pl/repository/wz/VII%20Konferencja/Papers/E_Shepherd_Is%20archives%20and%20records%20management....pdf. – Назва з екрану. – Дата звернення: 11.03.2016.
19. Turrini J.R. The Historical Profession and Archival Education / J. R. Turrini // Perspectives on History: The Newsletter of the American Historical Association (May, 2007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.historians.org/publications-and-directories/perspectives-on-history/may-2007/the-historical-profession-and-archival-education>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 11.03.2016.

References

1. KALAKURA, Ya. S., MATIASH, I. B. (ed.) (2002) *Arkhivoznavstvo: Pidruchnyk dlia studentiv istorychnych facultetiv vysychch navchalnykh zakladiv Ukrainy*. Kyiv: Vydavnychii dim "Kyievo-Mohylianska akademiia".
2. KALAKURA, Ya. S. (2013) *Naukova shkola arkhivistiv ta arkhografiv Universytetu sv. Volodymyra. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoria*. 5 (118), 25-30.
3. KALAKURA, Ya. S., SHCHERBAK, M. H. (2004) *Tsentr arkhivistyky ta dzereloznavstva v Kyivskomu universyteti. Studii z archivnoi spravy ta dokumentoznavstva*. 12, 156-161.
4. PALIENKO, M. (2015) *Arkhivist XXI st. – istoryk-erudyt chu informatcijnyni menedzer: vyklyk profesii*. In: *Proceedings of "Shistnadsaiati dzereloznavchi chytannia. Arkhivna nauka i osvita v nezalezni Ukraini" (Kyiv, 24 November 2015)*. Kyiv: [s. n.], pp. 10-12.
5. PALIENKO, M. (2015) *Istorychni tradytsii ta suchasni tendentsii rozvytku evropejskoi ta amerykanskoj modelei arkhivnoji osvity. Arkhivy Ukrainy*. 6, 35-60.
6. PRYLEPISHEVA, Yu. A. (2010) *Mizhnarodna konferenciiia Kruhloho stolu archiviv (CITRA) "Archivist XXI stolittia: novi stratehii osvity ta navchannia"*. *Arkhivy Ukrainy*. 1, 219-222.
7. STĘPNIAK, W. (ed.) (2006) *VII European Conference on Archives. Archivist: Profession of the Future in Europe (Warsaw, May 18-20, 2006)*. Warszawa: [s. n.].
8. COOK, T. (2001) *Archival Science and Postmodernism: New Formulation for Old Concepts. Archival Science*. 1, 3-24.
9. COOK, T. (1997) *What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas since 1898, and the Future Paradigm Shift. Archivaria*. 43, 17-63.
10. Discover Archives and Our Profession: Archives and Records Keepers [Online]. Available from: <http://www.ica.org/en/discover-archives-and-our-profession>. [Accessed 11 March 2016].
11. École nationale des chartes [Online]. Available from: <http://www.enc.sorbonne.fr> [Accessed 12 March 2016].
12. JIMERSON, R. C. (1989) *Redefining Archival Identity: Meeting User Needs in the Information Society. The American Archivist*. 52 (3), 332-340.
13. KETELAAR, E. (2000) *Archivist Research Saving the Profession. The American Archivist*. 63, 322-340.
14. KETELAAR, E. (2004) *Time Future Contained in Time Past. Archival Science in the 21st century. Journal of the Japan Society for Archival Science*. 1, 20-35.
15. NESMITH, T. (1996) *Professional Education in the Most Expansive Sense: What Will the Archivist Need to Know in the Twenty-first Century? Archivaria*. 42, 89-95.
16. Report on Archives in the enlarged European Union: Increased archival cooperation in Europe: action plan. Elaborated by the National Expert Group on Archives of the EU-Member States and EU-Institutions and Organs at the request of the Council of the European Union [Online]. Available from: ec.europa.eu/archival-policy/docs/arch/reportarchives_en.pdf [Accessed 11 March 2016].
17. SCHELLENBERG, T. R. (1968) *Archival Training in Library Schools. The American Archivist*. 31 (2), 155-165.
18. SHEPHERD, E. (2006) *Is Archives and Record Management a Profession for Practitioners or an Academic Discipline? VII European Conference on Archives (Warsaw, May 18-20, 2006). Archivist: Profession of the Future in Europe [Online]*. Available from: http://20090209.archiwa.gov.pl/repository/wz/VII%20Konferencja/Papers/E_Shepherd_Is%20archives%20and%20records%20management....pdf. [Accessed 11 March 2016].
19. TURRINI, J. R. (2007) *The Historical Profession and Archival Education. Perspectives on History: The Newsletter of the American Historical Association [Online]*. Available from: <https://www.historians.org/publications-and-directories/perspectives-on-history/may-2007/the-historical-profession-and-archival-education> [Accessed 11 March 2016].

Надійшла до редколегії 16.08.16

M. Paliienko, Dr. habil., Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

AN ARCHIVIST OF INFORMATION SOCIETY: PROBLEMS OF THE PROFESSIONAL TRAINING'S MODERNIZATION

In the article it is analyzed the problems of professional training of archivists in terms of the information society's development in Ukraine and in the world. It is noted that significant changes in the social, political, cultural, informational and communicational environment during the end of the 20th – beginning of the 21st centuries caused the necessity of reconsideration and renewal of the theoretical concepts and methodological tools of Archival Science, professional activities of archivists and the concept of archival education. It is also outlined two main vectors of the archivists and records managers' professional training in the Ukrainian universities: on the basis of Departments of History and in the structure of Departments of Communication.

The main tendencies of the modernization of archival education in the world as well as the problems of adaptation of archival curriculum to the needs of information society were identified. It was stressed that the new model of professional education should be built on an interdisciplinary basis and should organically combine, on the one hand, training of archivists – keepers of the collective memory, the world historical and cultural heritage, and on the other hand – records managers that could be able to provide record-creating process and work with documents during their life cycle, adopting to the new informational challenges.

In the paper, we stressed that reformation of the archival education system in Ukraine can be implemented only on the ground of expanded dialogue and interaction between archival scientists, professional archivists and university professors. Archival education programs should include a wide range of historical, jurisprudential and informational disciplines. Responding to the contemporary needs it is also important to integrate more practical aspects into educational process. Ultimately, it was emphasized the importance of scientific research, students' and educators' international mobility for integration the Ukrainian archival education and archivists into the European and world professional community.

Key words: archives, archivists, Archival Science, archival education, modernization, information society.